

Р.І. Беспалько, Ю.Ю. Воронюк

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

© Беспалько Р. І., Воронюк Ю.Ю., 2013

Рассмотрена проблематика экологизации использования земель сельскохозяйственного назначения с целью улучшения экологического состояния агроландшафтов. Проанализированы методы альтернативного земледелия, его преимущества и применение в Украине.

The problematic of ecologization of the agricultural lands using for implementation of main purpose an improvement of ecological conditions of agricultural landscapes is investigated. Methods of alternative agriculture, its advantage and conditions of application in Ukraine are analyzed.

Актуальність теми дослідження. Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції сьогодні досягається здебільшого методами інтенсифікації. Особливість інтенсифікації сільськогосподарського виробництва полягає в тому, що ефективність технічних вдосконалень засобів і предметів праці виявляється не безпосередньо, а через процес використання землі. Так, створення комплексів сільськогосподарських машин, використання хімічних засобів призвело до різкого підвищення рівня інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Проте вже давно не новина, що вказані методи є екологічно небезпечними як для навколишнього середовища, так і для самої людини. Відповідно, ситуація, яка склалася, на жаль, не завжди сприяє екологічно лояльному ставленню до земель сільськогосподарського призначення, що призводить до низки проблем. Тому актуальним та доцільним є вивчення і застосування методів і систем альтернативного землеробства.

Постановка проблеми. Враховуючи нинішній стан земель сільськогосподарського призначення, проблемне коло питань екологізації їх використання набуває все більшої значимості. Адже будь-який ґрунт при його інтенсивній експлуатації зношується і потребує відновлення. Одна з проблем полягає в свідомості громадян, які, надаючи перевагу економічним вигодам, взагалі не переймаються станом сільськогосподарських земель, що перебувають у їхній власності або користуванні. Як наслідок, одним із головних факторів, що дестабілізують екологічну ситуацію, є надто висока сільськогосподарська освоєність і розораність територій України. Надмірне розорювання земель, в тому числі і схилових, призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення площ ріллі, луків, лісів та водоймищ, що негативно позначилось на стійкості ландшафтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблем екологізації використання земель сільськогосподарського призначення знаходило своє втілення в працях В.А. Баженова, В.П. Галушка, О.І. Гуторова, А.С. Даниленка, А.Т. Кардашова, В. І. Кисіля, П.В. Литвака, В.М. Ісаєнка, О.Ф. Смаглія, А.М. Третяка, С.М. Ульяновченка та інших. Окремі аспекти екологізації використання земель сільськогосподарського призначення висвітлювались, зокрема, у працях О.А. Вівчаренка та П.Ф. Кулиничка.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Під час досліджень було виявлено, що незважаючи на достатньо високу актуальність теми екологічної безпеки використання земель, особливості екологізації використання безпосередньо земель сільськогосподарського призначення вивчено недостатньо, хоча вони частково розглядались в контексті екологізації всього сільськогоспо-

дарського виробництва. Отже, виникає нагальна необхідність розкриття суті особливостей екологізації земель сільськогосподарського призначення з метою покращення їх стану та подальшого збереження.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз стану використання земель сільськогосподарського призначення із застосуванням методів екологізації при їх експлуатації. Розкриття сутності заходів поліпшення екологічних умов у сівозміні є також одним із важливих напрямів наших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство є галуззю економіки, в якій виробництво найтісніше пов'язане з природою, проте технічний розвиток і процеси перенесення цієї сфери людської діяльності на промислову основу призвели до багатьох несприятливих змін в екологічному балансі навколишнього середовища.

Сьогодні для забезпечення стабільного продовольчого постачання населення виникає необхідність у подальшому збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції, а це, своєю чергою, веде до збільшення навантаження на землі сільськогосподарського призначення. Безумовно, це не означає, що потрібно зменшити обсяги сільськогосподарського виробництва, яке в нашій країні потребує постійної підтримки та прогресивного розвитку в економічно стабільних умовах. Йдеться про екологізацію використання земель сільськогосподарського призначення з метою збереження та покращення їх стану. Головне, до чого ми прагнемо – це гармонія природи і діяльності людини, відповідно вона (діяльність) повинна ґрунтуватися на принципах екологічно безпечного використання природно-ресурсного потенціалу. Земля – територіальний базис для сільськогосподарського чи будь-якого іншого виробництва, тому важливим є використання методів господарювання, які дають змогу отримувати продукцію рослинництва і тваринництва, необхідну для харчування людей, при цьому зберігаючи екологічний стан довкілля.

Головним принципом розвитку всього агропромислового комплексу повинна стати екологізація усіх заходів із розвитку сільського господарства, облік природних особливостей функціонування земельних ресурсів. Вирішення актуальних питань щодо вдосконалення екологічних і економічних аспектів використання земельних ресурсів неможливе без сучасних досягнень аграрної науки і подальших досліджень щодо екологізації землекористування.

На нашу думку, альтернативне землеробство є одним з найдієвіших методів екологізації використання земель сільськогосподарського призначення. В основу альтернативного землеробства покладено зменшення або повна відмова від використання синтетичних мінеральних добрив, пестицидів, регуляторів росту та інших хімічних засобів. Комплекс агротехнічних заходів ґрунтується на суворому дотриманні сівозмін, введенні до їх складу бобових культур, збереженні рослинних решток, застосуванні гною, компостів і сидератів, проведенні механічних культиваций, захисту рослин біологічними методами [3]. Відповідно, основними завданнями альтернативного землеробства є: збереження і підвищення родючості ґрунту; захист довкілля; активізація кругообігу речовин і перенесення енергії в агроекосистемах; зниження матеріало- і енергоємності продукції та поліпшення її якості; економія ресурсів непоправної енергії; виробництво гарантованої кількості продукції; забезпечення стійкості агроекосистем [4]. Натомість у трактуванні українських вчених альтернативне, або біологічне, землеробство не передбачає повну відмову від застосування агрохімікатів, особливо в тих технологічних ланцюгах, де їм немає альтернативних (нехімічних) засобів.

Інтенсифікація сільського господарства на практиці довела свою високу екологічну обмеженість, з одного боку, та затратність – з іншого. Так, деякі дослідники [2] запропонували концепцію біологічного (альтернативного) землеробства як систему, що ґрунтується на „м'якому”, адекватно природному, впливі на один із головних компонентів біосфери – ґрунт з метою досягнення стійкого рівноважного стану агроландшафтів. Критерієм такого стану є „здоровий” без ознак деградації ґрунт, який забезпечує одержання біологічно чистих урожаїв сільськогосподарських культур на достатньо високому рівні навіть за неминучих погодних флуктуацій [2]. Проте тоді у світі широко використовують альтернативні методи використання земель сільськогосподарського призначення, наша країна перебуває на початковому етапі введення таких методів і систем у сільському господарстві. Це

зрозуміло, адже для введення нових методів важливе значення має економічна ситуація в державі. Так, значно поширилося альтернативне землеробство в економічно стабільних країнах: США, Великобританії, Німеччині, Франції, Швеції, Швейцарії, Нідерландах [5].

Ще одним важливим напрямком екологізації використання земель сільськогосподарського призначення є впровадження сучасних технологій використання решток сільськогосподарського виробництва: гною, соломи, жому. Заміна синтетичних мінеральних добрив гноєм і компостами збагачує ґрунт органічними речовинами і сприяє росту чисельності організмів, що населяють ґрунт, які відіграють вирішальне значення в підвищенні його родючості [1].

Тенденції розширення асортименту культурних рослин, що вирощуються у сівозмінах, та введення в харчовий раціон продуктів, отриманих з тих видів рослин, які вважалися неперспективними, також слід вважати чинником екологізації використання земель сільськогосподарського призначення. Це сприяє збагаченню штучних ценозів і тим самим збільшенню їх видового розмаїття, що є важливим чинником стійкості та самоорганізації біосфери загалом і дає можливість поступово вводити до господарського використання природні ценози, не порушуючи їхньої ідентичності [5].

Логічним наслідком екологізації використання земель сільськогосподарського призначення є вирощування екологічно чистої продукції. Те, що вона є економічно вигідною виробникам, давно доведений факт на прикладі країн Західної Європи, де обсяги продажів екопродукції з кожним роком суттєво збільшуються. Навіть те, що така продукція може бути або є на порядок дорожчою, не заважає її успішній реалізації, адже люди згодні платити в розумних межах більше, але знаючи при цьому, за що вони платять. Виробництво екологічно чистої продукції дозволяє вирішити одразу три екологічно детерміновані і соціально значимі проблеми:

- 1) охорони навколишнього природного середовища від забруднення синтезованими хімічними речовинами, які застосовуються в процесі сільськогосподарської діяльності людини;
- 2) попередження деградаційних процесів у ґрунтах, які виникають за інтенсивного ведення сільського господарства;
- 3) покращення стану здоров'я населення внаслідок вживання екологічно чистої і як наслідок біологічно повноцінної продукції [2]. Зовсім інше питання економічного стимулювання державою виробників такої продукції.

Висновки. Враховуючи нинішній стан земель сільськогосподарського призначення, питання екологізації використання земель цієї категорії потребує нагального вирішення. На нашу думку, одним із найдієвіших заходів покращення існуючої ситуації є використання методів альтернативного землеробства, адже воно не передбачає застосування засобів хімізації. З вищенаведеного можна зробити висновок, що за допомогою цих методів відбувається природне нарощування гумусного шару землі, відновлення ґрунтової мікрофлори, внаслідок чого рослини стають сильними, здоровими, здатними протистояти хворобам і шкідникам. Методи альтернативного землеробства використовують у нашій країні, але для його подальшого розвитку необхідно всіляко пропагувати його в засобах масової інформації, проводити конференції, форуми, з'їзди власників та користувачів земель сільськогосподарського призначення. Широке застосування методів екологізації дасть змогу аграріям отримувати екологічно чисті врожаї, не завдаючи шкоди ґрунту, підтримувати його задовільний стан та досягти екологічної стабільності агроландшафтів.

1. Инте О. Обзор альтернативных методов земледелия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lubskoe.kiev.ua>.
2. Кисіль В.І. Агрохімічні аспекти екологізації землеробства / В.І. Кисіль. – Харків: 13 типографія, 2005. – 167с.
3. Коренюк П.І. Еколого-економічна ефективність відтворювальної системи продовольчого комплексу: теорія, методологія, практика / П.І. Коренюк. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2005. – 335 с.
4. Писаренко В.Н. Системи альтернативного землеробства [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.agrobox.com.ua>.
5. Экологическое значение альтернативных систем земледелия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.2-reki.ru>.